

L'economia empordanesa millora, les desigualtats socials creixen

Joan Armangué Ribas^{a*}

^a Llicenciat en Ciències Econòmiques
Alcalde de Figueres (1995-2007)

El pessimista es queixa del vent;
l'optimista espera que canviï;
el realista ajusta les veles.
(William Arthur Ward)

RESUM

La crisi econòmica, iniciada l'any 2008, posava fi a uns anys de bonança i creixement econòmic, impactant de forma desigual a les economies locals i comarcals. A partir de l'anàlisi dels indicadors econòmics i socials es fa un diagnòstic de les comarques de l'Alt i el Baix Empordà, tant de l'impacte de la crisi com dels efectes ara, quan l'economia expressa uns primers símptomes de millora.

La crisi econòmica ha comportat un augment de la pobresa i de les desigualtats socials, provocant una bretxa social i econòmica a l'Empordà tant a escala interna com en la comparativa territorial dins el rànquing de les comarques catalanes. A partir de la situació socioeconòmica actual, es planteja la necessitat d'un canvi de model productiu, minimitzant les febleses i guanyant les oportunitats.

Paraules clau: Empordà, indicadors econòmics i socials, crisi econòmica, desigualtats socials, pobresa i exclusió social, mercat de treball, immigració, canvi de model productiu, concertació estratègia, lideratge.

Empordà economy improves, social inequalities grow

ABSTRACT

The economic crisis, starting in 2008, put an end to years of economic boom and growth, with an unequal impact on local and regional economies. Based on an analysis of economic and social indicators, the impact of the crisis in Alt and Baix Empordà counties is diagnosed, as well as its ongoing effects now that the economy shows first signs of improvement. The economic crisis has led to an augment in poverty and social inequalities, causing a social and economic gap in the Empordà region, both internally and on a comparative territorial scale with other Catalan counties. The actual social-economic situation points towards the necessity to change modes of production, to reduce weaknesses and gain opportunities.

Keywords: *Empordà, social and economic indicators, economic crisis, social inequalities, social exclusion and poverty, labour market, immigration, production changes, strategical agreements, leadership.*

* Correspondència: Joan Armangué Ribas
E-mail: joanarmangue@gmail.com

L'escriptor Antoni Puigverd, al llibre *L'Empordà, terra de meravelles*,¹ situa el context figuerenc i per extensió empordanès, "decididament inclinat a la cosa estrictament comercial: el franquisme va contribuir a reduir la vida social figuerenca a pura xarxa fenícia i costa molt de refer el teixit cultural". A aquesta frase caldria afegir que costa molt refer el teixit econòmic per la desindustrialització viscuda des de mitjans del segle passat provocada per la irrupció del turisme, generador d'un sector terciari de poca qualificació i escàs valor afegit. Els canvis econòmics produïts els primers temps de la postguerra per una activitat gens estudiada, però molt practicada, com fou l'estraperlo i, una altra, derivada de la voràgine turística, l'especulació, han derivat en una estructura econòmica comarcal que pivota, majoritàriament, en una xarxa de serveis, durant una llarga etapa generadora de riquesa i benestar, però, sobretot, des de la darrera crisi, creadora d'un mercat de treball molt precari.

L'article publicat als *Annals* 2017² sobre Figueres posava de manifest que la crisi de l'any 2008 i, sobretot, a la sortida d'aquesta, es genera una bretxa econòmica i social alarmant. L'estat de la ciutat està influenciat per l'economia comarcal. Figueres, amb un terç de la població de l'Alt Empordà i, també, amb un terç del PIB comarcal, és el seu principal motor econòmic, juntament amb la seva àrea urbana, però, al mateix temps, la principal receptora de la pobresa i de les desigualtats socials per la creixent segregació urbana i territorial que es produeix a l'Empordà.

D'aquí, que una visió global de les dues comarques empordaneses permet una millor diagnosi de la situació econòmica i verificar l'impacte desigual de les problemàtiques socials sobre el territori.

INDICADORS ECONÒMICS

El producte interior brut (PIB) torna a créixer, sense superar el seu màxim nivell

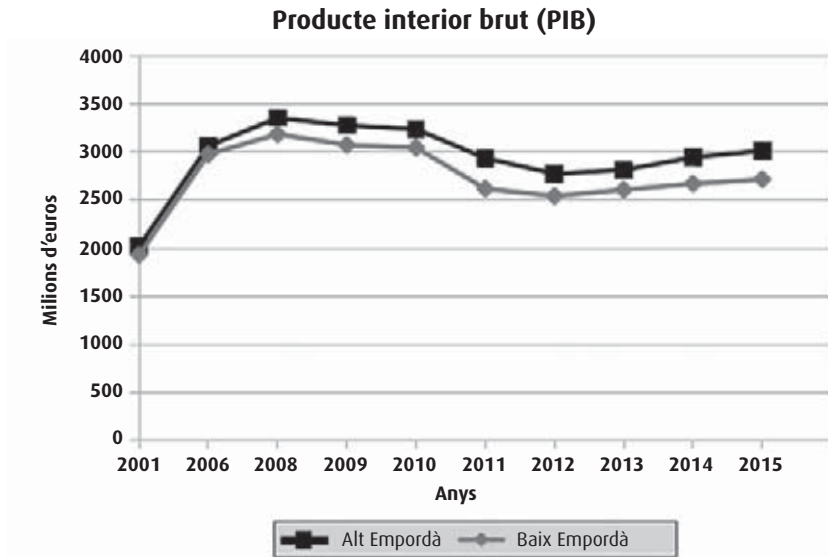
Els indicadors³ del producte interior brut (PIB)⁴ de l'Alt i el Baix Empordà segueixen una evolució diferent des dels primers anys d'aquest nou segle, fins que a partir de la crisi de l'any 2008 la diferència entre ambdós s'accentua. D'un PIB a l'Alt Empordà superior un 4,39% al del Baix Empordà l'any 2001, es passa a una diferència propera al 10% (9,92%) l'any 2015.

1. Antoni PUIGVERD, *L'Empordà llibre de meravelles*. Edicions 62, Barcelona, 1996.

2. Joan ARMANGUÉ RIBAS, "Figueres, l'estat de la ciutat: la crisi eixampla la bretxa econòmica i social". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (AIEE), Figueres, vol. 48 (2017), p. 273-293.

3. Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

4. El producte interior brut (PIB) indica el resultat final de l'activitat de producció o, dit d'una altra forma, representa la suma de tots els béns i serveis finals produïts.

Font: Idescat.

El PIB empordanès arriba al seu nivell màxim l'any 2008, amb 3357,9 i 3188,1 milions d'euros a l'Alt i el Baix Empordà, respectivament. La crisi provoca una davallada contínua d'aquests indicadors fins a l'any 2012, amb una evolució durant el període 2008-2012, del (-17,4%) i del (-20,3%), respectivament. Una davallada més accentuada al Baix Empordà, com veurem, com a conseqüència del fort procés de desindustrialització viscut. En canvi, el descens del PIB català, durant aquest mateix període, fou del 4%, molt més moderat que els indicadors empordanesos, la qual cosa denota que l'impacte de la crisi econòmica a l'economia de l'Alt i el Baix Empordà fou molt més dura que a Catalunya.

L'any 2013 representa el punt d'inflexió. El canvi de tendència en l'evolució del PIB denota uns signes positius en el període 2013-2015. L'economia empordanesa creix, amb signes desiguals a l'Alt Empordà (1,4%/4,6%/2,3%) i decreixents al Baix Empordà (2,6%/2,4%/1,7%), durant els anys 2013, 2014 i 2015, mentre que a Catalunya, durant el mateix període, es passa d'un (-1%) l'any 2013 a 2,1% i 3,8% els anys 2014 i 2015.

Malgrat tot, l'any 2015 el PIB empordanès encara no recupera el nivell del 2006, per poc a l'Alt Empordà (-1,6%) i encara una mica lluny al Baix Empordà (-8,8%). Una distància que s'engrandeix respecte del màxim nivell assolit l'any 2008, (-10,8%) i (-14,8%) a l'Alt i Baix Empordà, respectivament.

Mentre que l'augment de l'activitat dona continuïtat a la recuperació de l'economia catalana, amb un PIB, l'any 2016, que se situava en nivells superiors als de l'inici de la crisi l'any 2008; en canvi, per a l'economia empordanesa, per assolir aquests nivells encara passaran uns quants anys, com a conseqüència del fort impacte de la crisi econòmica.

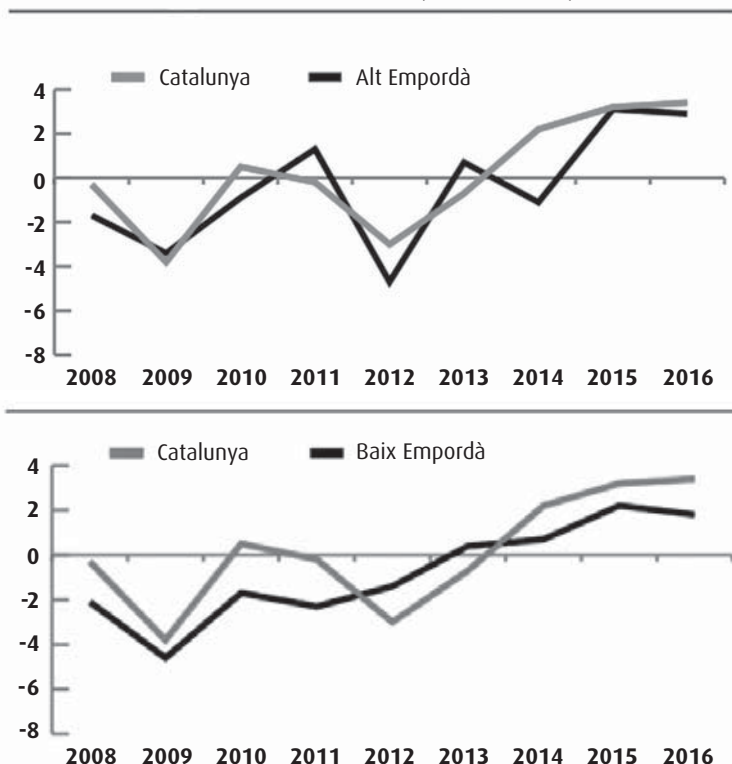
Una altra qüestió, com veurem, és analitzar com el creixement del PIB empordanès es tradueix en una millora de l'economia, però al mateix temps amb un augment de les desigualtats socials.

El valor afegit brut (VAB) es recupera, però no eixuga la seva caiguda

La forta crisi econòmica, tant a l'Alt com al Baix Empordà, suposà que la caiguda del valor afegit brut (VAB)⁵ entre el període 2007-2014 encara no està superada, malgrat la recuperació experimentada en els anys 2014-2016. Els indicadors⁶ situen el VAB de l'Alt Empordà del 2016 en un (-4%) en relació amb el del 2007, mentre que el del Baix Empordà la diferència encara és més important, situant-se en el (-7,1%), en la comparativa dins el mateix període.

Dins l'anàlisi per sectors, en el període 2007-2016, a l'Alt Empordà tots recuperen el signe positiu, excepte la construcció, amb una caiguda acumulada del (-54,3%); mentre que al Baix Empordà el signe negatiu, a part de la construcció amb un (-56,7%), s'amplia a la indústria amb un (-15,5%).

Taxa de variació del VAB en % (2008-2016)

Font: Anuari Econòmic Comarcal. BBVA 2018.

5. El valor afegit brut (VAB) a diferència del PIB, no inclou els consums intermedis utilitzats (primeres matèries, serveis i subministraments exteriors, etc.) que es resten del valor de la producció.

6. Anuari Econòmic Comarcal de Catalunya BBVA 2017. Director: Josep Oliver i Alonso, catedràtic emèrit d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

Malgrat això, la recuperació del VAB és evident en aquests darrers anys 2013-2016, amb signes positius, tant a l'Alt com al Baix Empordà, del 4,9% i 4,7%, respectivament. Dins aquest període, només la construcció amb un (-1,2%) a l'Alt Empordà té un indicador negatiu.

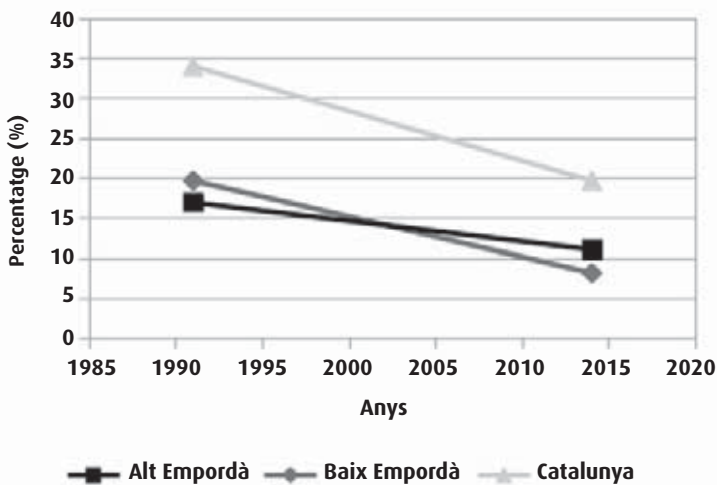
El VAB de l'Alt Empordà va créixer 2,9% i el Baix Empordà un moderat 1,8% el 2016, per sota del de Catalunya (3,4%), però amb signes positius a tots els sectors, sent significativa l'aportació de la indústria amb un augment del 4,8% i del 3%, i del sector primari amb un 7,9% i del 10,1% a l'Alt i el Baix Empordà, respectivament.

Cal destacar la preeminència del sector serveis a les dues comarques, amb un pes de les tres quartes parts del VAB empordanès el 2015. Pes similar a la mitjana catalana, encara que molt diferent en els seus components, amb una gran preponderància dels de menys qualificació i valor afegit. De totes maneres, els indicadors econòmics del 2015 comencen a expressar signes de canvi en el pes dels diferents sectors, com veurem tot seguit.

La indústria comença a recuperar pes dins l'economia empordanesa

La variació del VAB industrial empordanès en el període 1991-2014 és una clara expressió de la desindustrialització viscuda en aquestes darreres dècades. A l'Alt Empordà, d'una aportació propera al 17% el 1991 es passa a un 11% el 2014. Més forta és la caiguda experimentada pel VAB industrial del Baix Empordà en passar de quasi un 20% a poc més del 8% en el mateix període.

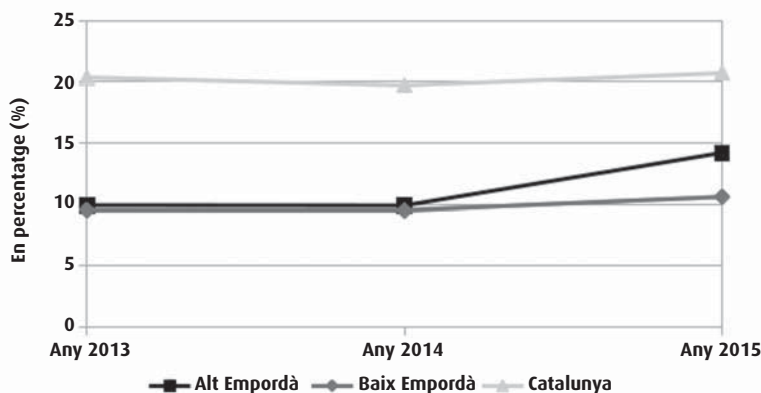
Evolució VAB indústria 1991-2014

Font: Idescat.

El bon comportament del sector industrial de l'Alt Empordà en els anys 2015 i 2016 ens indica que creix el seu pes dins el PIB comarcal, situant-se al 14,2% l'any 2015, pujant tres llocs dins l'ordenació comarcal de les comarques catalanes, d'ocupar el lloc 39 sobre 42, escala fins al 36. Aquesta millora és a causa del creixement del PIB industrial de l'Alt Empordà de l'any 2015 d'un 3,8%, superior a la mitjana catalana del 2,7%. El creixement del 2016 també és superior al creixement del PIB industrial català, 4,8% davant d'un 4%. Aquestes taxes que fan preveure que el pes del PIB industrial a l'Alt Empordà continua augmentant dins el PIB comarcal i guanyant posicions dins l'ordenació comarcal catalana del sector industrial.

Pes del sector industrial dins el total del PIB

Font: Anuari Econòmic Comarcal. BBVA 2018.

En canvi, el pes del PIB industrial del Baix Empordà dins el PIB comarcal, tot i guanyar un 1,1%, en passar del 9,5% el 2014 al 10,6% el 2015, continua ocupant la penúltima posició dins el conjunt de les comarques catalanes. El creixement del PIB industrial del 2015 fou inferior al creixement del PIB industrial català, un 2,3% enfront d'un 2,7%; com, també, fou en el 2016, un 3% i un 4%, respectivament.

La millora del sector industrial a l'Alt Empordà es veu reflectit en el creixement del seu VAB en el període 2013-2016 en un 12,8, derivat dels signes positius dels augments del sector energètic i altres (20,7%), i de la indústria manufacturera (9,4%); que contrasta amb la seva caiguda en el període 2007-2013 d'un (-6,9%), tot i el bon comportament del sector energètic i altres que van créixer un 65,6%, però insuficient davant la davallada de la indústria manufacturera en un (-20,7%).

Al Baix Empordà, el creixement del VAB industrial es produeix en percentatges més modestos. En el període 2013-2016 creix un 6,9%, fruit d'uns augments del 0,1% del sector energètic i altres, i un 8,5% de la indústria manufacturera; quan en el

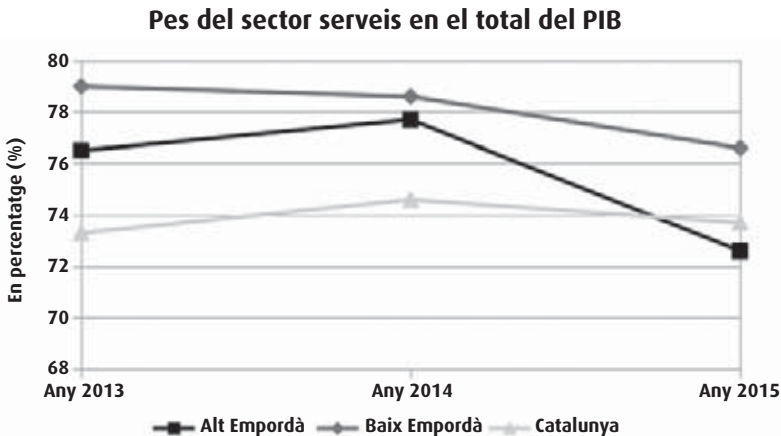
període 2007-2013 va experimentar una forta caiguda del (-21%), que tot i el bon comportament del sector energètic i altres d'un 20,8%, resultà insuficient per contrastar la davallada de la indústria manufacturera d'un (-21%).

En canvi, les afiliacions a la Seguretat Social a les dues comarques s'han mantingut en un percentatge semblant, entorn del 10%, en el període 2013-2017; fet que indica que l'augment del PIB industrial a l'Empordà s'ha generat més per l'increment de la productivitat que per l'ocupació dins el sector industrial.

El sector serveis perd pes dins el PIB pel seu poc valor afegit

Aquest indicador reflecteix l'estructura econòmica empordanesa i la participació de cadascun dels sectors econòmics en la generació de riquesa; mesura l'activitat econòmica comarcal en l'àmbit sectorial.

L'any 2015 el pes del sector serveis dins el PIB empordanès es redueix en 4 punts a l'Alt Empordà i en 2,5 punts al Baix Empordà, bàsicament, pel seu poc valor afegit i pel comportament dels altres sectors. A l'Alt Empordà, com hem vist, la indústria guanya un 4% dins el PIB comarcal, juntament amb l'augment de pes del sector primari (1,5%) i una reducció del sector de la construcció (-1,9%). Al Baix Empordà, la pèrdua de pes del sector serveis ve donat per l'augment de la participació dels altres tres sectors.

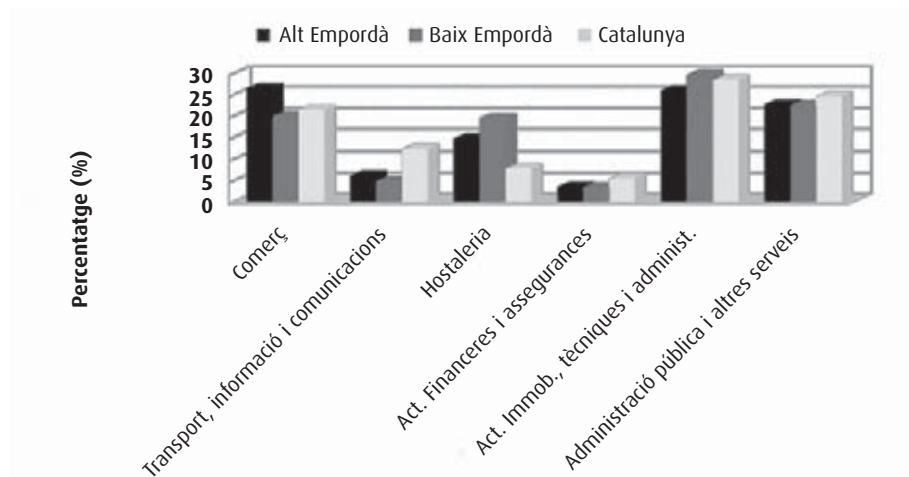

Font: Anuari Econòmic Comarcal. BBVA 2018.

Però, els canvis en la participació sectorial dins el PIB comarcal deriven, bàsicament, de la poca qualificació i valor afegit del sector serveis. Com a exemple, l'anàlisi del VAB del sector serveis per branques d'activitat de l'any 2014 ens indica que les activitats, amb una participació més gran dins el total, són el comerç i l'hostaleria que

sumen un 41,4% i un 39,6% a l'Alt i el Baix Empordà, respectivament, quan aquestes activitats en el total català representen menys de 10 punts (29,3%) en relació amb els índexs empordanesos. En canvi, una activitat que incorpora valor afegit, com és la de transports, informació i comunicacions, la mitjana catalana (12,3%) duplica la de l'Alt Empordà (6,1%) i quasi triplica la del Baix Empordà (4,8%).

VAB Serveis per branques d'activitat (2014)

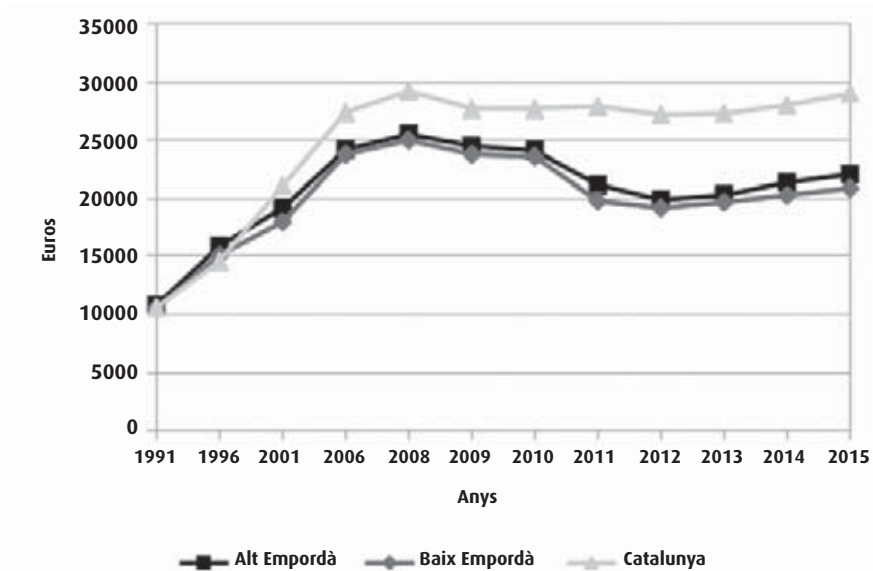
Font: Idescat.

La pèrdua de pes dels serveis dins el PIB empordanès és un clar indicador de l'augment de la precarietat laboral dins el sector; atès que mentre el PIB disminueix, les afiliacions a la Seguretat Social es mantenen estables, en el període 2013-2017, entorn del 77% a l'Alt Empordà i del 75% al Baix Empordà.

PIB per habitant: la pèrdua de productivitat i de pes territorial de l'Empordà

Aquest indicador ens permet fer una comparativa de la productivitat de l'economia empordanesa dins el conjunt de les comarques catalanes i amb la mitjana catalana. És un indicador habitualment usat per estimar la riquesa econòmica en l'àmbit territorial.

L'evolució del PIB per càpita a la dècada dels noranta ens indica una certa equivalència entre els indicadors de l'Alt i el Baix Empordà en relació amb la mitjana catalana. Durant la primera dècada del segle XXI, els índexs empordanesos es comencen a distanciar i a partir de l'any 2011 es produeix una important bretxa en relació amb Catalunya.

PIB per càpita

Font: Idescat.

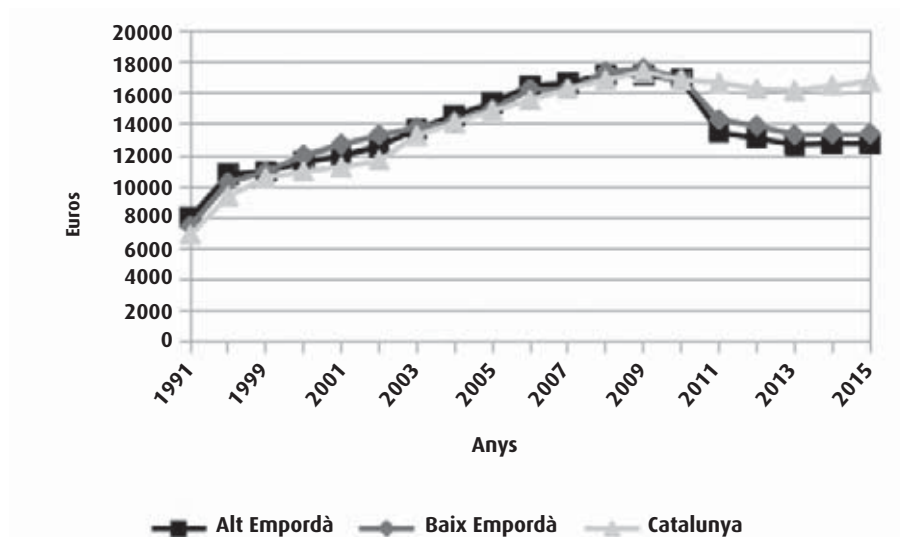
En aquest sentit, l'any 2011 el PIB per càpita de l'Alt Empordà és (-24%) i la del Baix Empordà és (-29%) més baixa que la mitjana catalana. L'any 2015, aquestes ràtios en prou feines s'han mogut, tan sols dues dècimes a l'Alt Empordà (-23,8%) i un punt al Baix Empordà (-28%). La crisi econòmica provocà una bretxa important i accelerada dels indicadors empordanesos en relació amb la mitjana catalana que es manté en aquests darrers anys, afectant d'una forma important la productivitat de l'economia empordanesa i el seu pes territorial dins Catalunya.

El màxim nivell del PIB per càpita empordanès s'assolí l'any 2008. L'any 2015, tot i el canvi de tendència produït a partir del 2013, les ràtios són sensiblement inferiors. A l'Alt Empordà un (-11,6%) i al Baix Empordà un (-16,4%); quan la mitjana catalana del 2015 iguala la del 2008. L'estructura econòmica empordanesa, fonamentada en un sector serveis de poca qualificació i escàs valor afegit, és la raó d'aquests importants diferencials.

La renda familiar per càpita: l'economia de les desigualtats

La renda familiar disponible bruta per habitant és un indicador que mesura el que percep una persona com a fruit del capital o per remuneració del seu treball; en definitiva, els ingressos de què disposen individualment els ciutadans i les ciutadanes per destinar-los al consum o a l'estalvi. Aquest indicador és un mesurament més adequat del benestar, de la distribució de la riquesa, tant en l'evolució temporal com en la comparativa territorial.

Renda familiar disponible bruta per càpita

Font: Idescat.

En aquest sentit, l'evolució de la renda familiar per càpita de l'Alt i el Baix Empordà és superior a la de Catalunya en el període 1991-2006, mantenen una equivalència en els anys 2007-2010. En canvi, a partir de l'any 2011 els indicadors empordanesos pateixen una forta caiguda assolint uns diferencials negatius, l'Alt Empordà (-22,75%) i el Baix Empordà (-16,7%) respecte a la mitjana catalana. Un clar indicador que la bretxa econòmica, també, provoca una bretxa social, amb una pèrdua significativa del poder adquisitiu de les famílies empordaneses.

L'Alt Empordà assoleix el màxim nivell de renda familiar per càpita l'any 2008 i en el període 2008-2013 es va reduir en un (-28,4%), en passar de 17.600 € a 12.600 €. Al Baix Empordà, el màxim nivell s'assoleix l'any 2009 i la caiguda en el període 2009-2014 és de (-24,4%). A Catalunya, entre el màxim nivell de l'any 2009 i el mínim de l'any 2013, el descens de la renda familiar per càpita tan sols fou del (-7,5%), passant de 17.400 € a 16.100 €.

L'any 2014, a les dues comarques es trenca la tendència negativa, a l'Alt Empordà es manté el mateix nivell que l'any anterior i al Baix Empordà augmentà un lleuger 0,75% en relació amb el 2013; mentre que a Catalunya puja un 2,48%, situant-se a 16.500 €.

L'any 2015, a l'Alt Empordà la renda familiar per càpita té per primera vegada un signe positiu des de l'any 2008, en créixer un 1,58%, situant-se en 12.800 €; mentre que el Baix Empordà manté el mateix nivell que l'any anterior (13.400 €).

A Catalunya, se situa a 16.800 €, un increment de l'1,8% en relació amb l'any anterior. La dispar evolució ha provocat que la bretxa de la renda familiar per càpita empordanesa augmenti en relació amb la mitjana catalana, situant-se l'any 2015 en (-23,8%) i (-20,2%) a l'Alt i el Baix Empordà, respectivament.

La crisi econòmica de l'any 2008 ha comportat per a la població empordanesa un procés d'empobriment, que no resol la millora de l'economia, que comporta un augment de les desigualtats socials. Mentre que a Catalunya, en el període 2008-2015 la renda familiar per càpita ha baixat tan sols un (-3,4%), a l'Alt Empordà ha estat d'un (-27,2%) i al Baix Empordà un (-23%). Si a aquesta davallada de les rendes familiars, hi afegim la inflació acumulada dins aquest període, propera al 8%, ens trobem amb una elevada pèrdua del poder adquisitiu per a la població empordanesa, Alt Empordà (-35%) i Baix Empordà (-31%).

Uns indicadors que expliquen una de les causes de les estimacions de l'elevat risc de pobresa i exclusió social que es pateix a l'Empordà i que situen l'Alt Empordà com la penúltima comarca catalana, juntament amb el Baix Ebre, pel nivell de renda familiar per càpita, només superant el Montsià; el Baix Empordà és la setena comarca amb la renda més baixa.

L'economia de les desigualtats, que defineix l'economista Thomas Piketty,⁷ posa de manifest l'increment de les desigualtats salarials en virtut del joc de l'oferta i la demanda entre els diversos estrats de capital humà: "els nous sectors (serveis a les empreses, informàtica, comunicació,...) valoren cada vegada més les qualificacions altes, mentre que una part important de la població, a la qual ni el sistema educatiu ni l'experiència personal no han pogut aportar aquestes qualificacions, se sent rebutjada en massa cap a sectors de productivitat feble (serveis a particulars, restauració, comerç,...) o directament a l'atur i la subocupació". A l'Empordà, amb una estructura econòmica amb el predomini de sectors de baixa productivitat, ha provocat un èxode de capital humà i d'una població autòctona no disposada a fer aquestes feines que, pel bon funcionament del mercat de treball, hem necessitat treballadors forans procedents de la immigració disposats a treballar amb salaris més baixos.

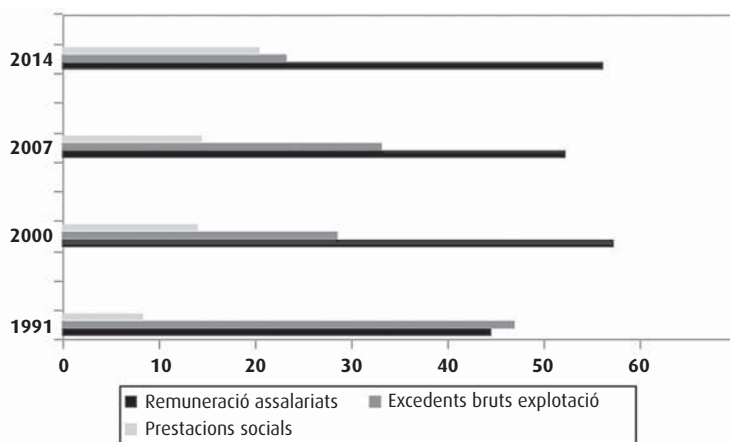
L'economia empordanesa amb una productivitat feble i les reformes neoliberals que han precaritzat el mercat de treball, bàsicament d'aquests sectors, explica la davallada dels ingressos familiars produïts a partir de la crisi econòmica del 2008. En definitiva, estem immersos en plena economia de les desigualtats.

7. THOMAS PIKETTY, *L'economia de les desigualtats*. Edicions 62, Barcelona, 2014.

Augment del pes de les prestacions socials, disminució dels excedents bruts d'exploració i precarització dels salaris

Les rendes no només depenen dels ingressos de les famílies directament vinculats a la retribució per la seva aportació a l'activitat productiva (remuneració d'assalariats i excedent brut d'exploració⁸), sinó que també estan influïdes per l'activitat de l'Administració pública mitjançant les prestacions socials.⁹ L'evolució en el llarg període 1991-2014 ens indica el diferent pes de cadascun d'aquests recursos en la formació de la renda familiar disponible bruta.

Evolució origen renda familiar a l'Empordà

Font: Idescat.

Les variacions experimentades en les darreres dècades són prou significatives per entendre els canvis en les rendes familiars empordaneses. Així, ens trobem com la remuneració per assalariats ha passat de representar un 44,6% l'any 1991 a un 56,2% l'any 2014; un pes més important, tot i la precarització més gran dels rendiments del treball a partir de la crisi econòmica. Els excedents bruts d'exploració han reduït d'una forma dràstica la seva participació, passant del 47% l'any 1991 al 23,3% l'any 2014. És evident, que els menors beneficis dels negocis, juntament amb una significativa deslocalització d'aquests amb motiu de les franquícies i d'empreses amb capital forà, la baixada dels tipus d'interès del capital, així com les menors rendes professionals i d'autònoms, són els motius de la davallada de les rendes per aquest concepte. En canvi, les prestacions socials augmenten un 144% la seva participació, passant d'un 8,4% l'any 1991 a un 20,5% l'any 2014.

8. Els excedents bruts d'exploració el formen les rendes de la propietat (beneficis, interessos i rendes de lloguer) i les rendes mixtes (agràries, professionals i autònoms).

9. Les prestacions socials són les transferències corrents de l'administració pública (atur, pensions i altres).

Quant a la precarització salarial, només cal observar com l'economia empordanesa amb un pes important del turisme, el salari anual brut mitjà del sector turístic català de l'any 2014 (16.371,76 €) és inferior en un 31,6% al salari anual brut mitjà del conjunt de l'economia catalana i on la meitat dels treballadors assalariats varen percebre menys de 14.000 € bruts anuals.

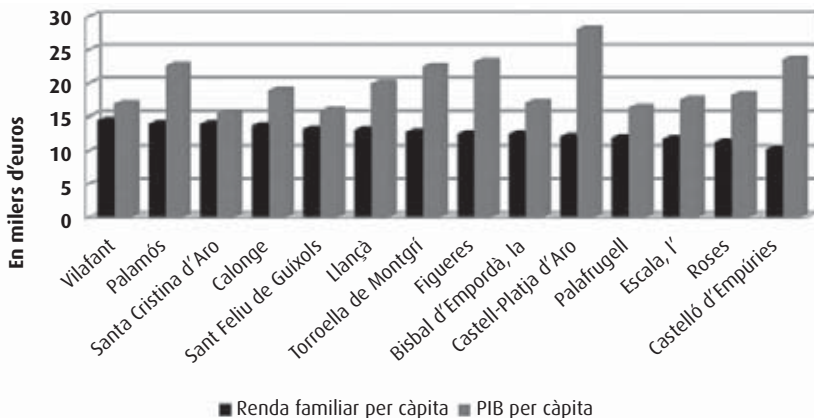
A l'Empordà, les ocupacions majoritàries corresponen als treballadors de restauració, personals i venedors que l'any 2015 el seu salari brut anual mitjà era (-28,5%) inferior al salari brut anual mitjà català i el d'ocupacions elementals, que en el mateix any, i pel mateix concepte, el seu salari era (-40%) en relació amb el mitjà català. A més a més, amb una desigualtat de gènere alarmant, (-30%) i (-33%), respectivament. Unes xifres molt negatives que expliquen la precarització salarial del mercat de treball empordanès i la causa fonamental de la caiguda de les rendes familiars a l'Empordà.

L'evolució de l'origen de les rendes familiars que ha comportat un augment del pes de les prestacions socials, disminució dels excedents bruts d'explotació i precarització dels salaris, està en la base de la davallada del seu nivell, tant global com per càpita.

La distribució de la renda familiar per càpita a escala municipal: factor de segregació territorial.

Una anàlisi dels 14 municipis empordanesos amb una població superior a 5.000 habitants, que representen al 76% de la població de l'Empordà, indica el diferent nivell de la renda familiar per càpita en cadascun d'ells; derivat no tant per l'activitat econòmica desenvolupada a cada municipi, sinó per la creixent segregació territorial, en alguns casos, com l'exemple de Figueres i els pobles del seu entorn, la seva àrea urbana. En altres, sobretot, els municipis de la costa l'efecte de la població estrangera comunitària resident al municipi i amb ingressos al seu país d'origen, que distorsionen els nivells de renda per càpita.

Comparativa renda familiar i PIB per càpita municipis empordanesos (2015)

Font: Idescat.

Cal una diagnosi municipi a municipi que no és l'objecte d'aquest article, però sí algunes notes. Per exemple, el cas de Vilafant, el municipi amb renda més gran familiar per càpita, obeeix al model d'urbanitzacions unifamiliars enganxades als límits divisoris amb Figueres, quan aquesta creix a l'altra banda de la ratlla amb una població de classe mitjana de treballadors, autònoms i petits empresaris, que expliquen el que hem conegut com l'ascensor social fruit del desenvolupament econòmic i social de la capital figuerenca en les darreres dècades del segle xx i els primers anys del nou mil·lenni.

Un altre aspecte a destacar, només superen els 20.000 € de PIB per càpita els municipis amb una activitat econòmica estable al llarg de tot l'any. El model comercial de Platja d'Aro és un clar indicador dins els municipis turístics. L'estacionalitat penalitza.

Per altra banda, l'any 2015, quan la mitjana empordanesa de la renda familiar per càpita repunta en positiu per primera vegada des de la crisi econòmica, 10 dels 14 municipis continuen amb una evolució negativa: Llançà (-10,2%), Palafrugell (-4%), Castell-Platja d'Aro (-3,9%), Palamós (-3,4%), Vilafant (-3,3%), l'Escala (-3,2%), Figueres (-2,3%), Sant Feliu de Guíxols (-1,5%), Castelló d'Empúries (-0,9%) i la Bisbal d'Empordà (-0,8%); Torroella de Montgrí es manté igual i només creixen Roses (+2,7%), Santa Cristina d'Aro (+0,7%) i Calonge (+0,7%).

Aquests indicadors demostren que el canvi de tendència de la renda familiar per càpita empordanesa ha vingut per les bones ràtios dels municipis amb població inferior als 5.000 habitants que compensen les pèrdues dels municipis més poblats. Efectivament, els nivells més alts de desocupació, població immigrada i baixos nivells de renda, es concentren en els nuclis urbans de major població. Mentre que els municipis petits i les urbanitzacions de determinats municipis de la costa han esdevingut llocs de residència gairebé exclusiva dels sectors socialment més afavorits, és allò què el geògraf Oriol Nel·lo¹⁰ descriu com els efectes de les desigualtats socials sobre el territori, "la manera com el nivell de renda es distribueix sobre el territori va en funció del preu de l'habitatge... Els que menys tenen tendeixen a concentrar-se territorialment allà on els preus són més baixos, i els que més tenen es concentren no perquè no puguin triar sinó perquè prefereixen viure entre els que consideren que són com ells". Els efectes de la segregació urbana i territorial són un element distorsionador del model de desenvolupament que hauria de ser harmònic, sostenible i equilibrador.

10. Oriol NEL·LO I COLOM, Co-coordinador del projecte de recerca en segregació urbana *Barris i crisi* (IGOP-Universitat Autònoma de Barcelona).

INDICADORS DE RISC DE POBRESA I EXCLUSIÓ SOCIAL

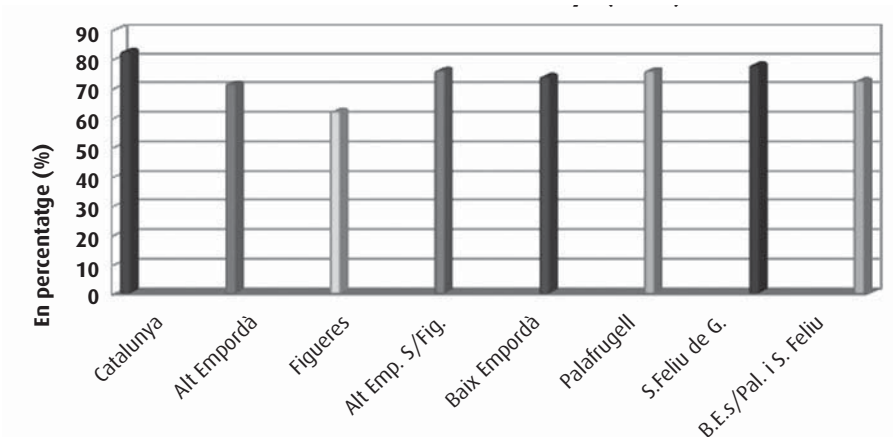
En relació amb els 19 indicadors¹¹ sobre la població en risc de pobresa econòmica, la privació material i l'exclusió social agrupats en tres àmbits: relatius al mercat de treball, demogràfics i a la protecció social; cal destacar-ne dos de demogràfics, taxa d'escolarització als 17 anys i estrangers provinents de països en vies de desenvolupament, així com dos més relatius a la protecció social, renda mínima d'inserció i ajuda alimentària.

L'Empordà amb la taxa d'escolarització als 17 anys més baixa de Catalunya

El fet que l'Alt i el Baix Empordà tinguin les taxes d'escolarització als 17 anys més baixes de Catalunya, 71,4% i 74% l'any 2015, mentre que la mitjana catalana se situa en el 82,5%, es converteix en l'origen d'un mercat de treball de poca qualificació laboral.

L'anàlisi de la taxa d'escolarització per àrees bàsiques de serveis socials a l'Empordà, ens indica el baix nivell de Figueres (62,1%), pràcticament el mateix que Sant Adrià del Besòs (61,9%), i només amb Salt (55,3%) per sota. La resta d'àrees, la de l'Alt Empordà sense Figueres (76,1%) supera la mitjana comarcal; igual que Sant Feliu de Guíxols (77,9%) i Palafrugell (76%) que, també, superen la mitjana comarcal, mentre que l'àrea del Baix Empordà sense ambdós municipis està per sota (72,5%).

Taxa d'escolarització als 17 anys (2015)

Font: Idescat.

11. Dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Els resultats es presenten per àrees bàsiques de serveis socials.

La desescolarització als 17 anys, juntament amb l'abandonament escolar prematur, persones entre 18 i 24 anys que no segueixen uns estudis reglats i que no han assolit cap titulació acadèmica per sobre de l'ESO, a part de generar un mercat de treball poc qualificat, parteix de raons socials i econòmiques del territori i, també, com apunta Thomas Piketty, al problema de la segregació ineficaç del capital humà, "els mapes escolars en general es conformen a enviar a la mateixa escola els nens d'un mateix barri, cosa que, a la pràctica, restringeix considerablement la mescla social".¹² La segregació escolar és l'origen d'absentisme, fracàs i abandonament escolar. I per Piketty, les probabilitats d'èxit escolar passen combatent la segregació i afavorint la mescla d'alumnes. La formació dels nostres joves és un dels reptes claus dins la societat empordanesa.¹³

L'Alt Empordà amb la taxa d'immigració més alta de Catalunya i un mercat de treball precaritzat, com a risc de pobresa econòmica

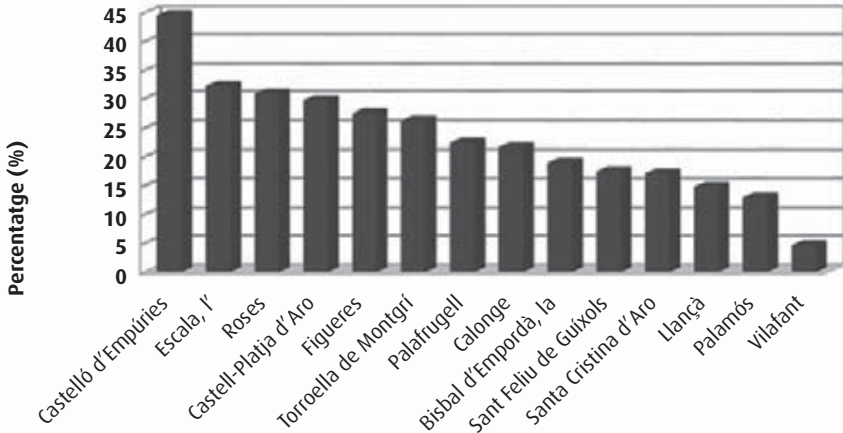
L'estructura econòmica comarcal, amb un predomini del sector serveis poc qualificat, genera un mercat de treball precari, que per mantenir el seu bon funcionament només ha estat possible amb treballadors forans disposats a fer feines que els locals no volem fer. D'aquí, que l'Alt Empordà sigui la segona comarca catalana i el Baix Empordà la tercera en nombre d'estrangers provinents dels països en vies de desenvolupament, 16,3% i 13,9% sobre població estrangera, només superades pel Barcelonès (17,4%), que és la mà d'obra amb més baixa qualificació laboral.

El fort impacte de la immigració situa l'Alt Empordà amb la taxa comarcal més alta de Catalunya l'any 2016, 24,9% per nacionalitat i 26,8% per lloc de naixement, i el Baix Empordà la tercera, amb el 19,1% i 21,7%, respectivament, i molt superior a les mitjanes catalanes, 13,6% i 17,1%, respectivament. En relació amb la població estrangera per municipis més grans de 5.000 habitants caldria diferenciar la distribució entre població comunitària i no comunitària, sobretot, en determinats municipis turístics per a obtenir una classificació més homogènia.

La poca qualificació del mercat de treball ens indica que, en el mateix període, el 86% del nivell formatiu dels aturats empordanesos tenien, com a màxim, fins a educació general/estudis secundaris. Nou punts superior a la mitjana catalana.

12. Thomas PIKETTY, *L'economia de les desigualtats*. Edicions 62, Barcelona, 2014.

13. Fundació Catalunya Europa a l'Empordà. Informe: *Joves i Futur: causes i efectes de l'abandonament escolar prematur* (Figueres, gener 2018).

Població estrangera municipis empordanesos (2016)

Font: Idescat.

Aquesta realitat social provoca, al mateix temps, una correspondència amb els indicadors relatius a la protecció social i, d'una forma clara, als corresponents a la renda mínima d'inserció i ajuda alimentària. En ambdós, l'Alt Empordà assoleix alts nivells que la situen com la tercera i la cinquena comarca catalana, respectivament, en relació amb la població beneficiària.

A part de l'anàlisi individual de cadascun dels indicadors, el seu tractament conjunt el veurem en l'apartat següent, l'índex sintètic comarcal, que ens situa les comarques empordaneses en una mala posició dins el rànquing comarcal català.

L'alarmant risc de pobresa i exclusió social a Figueres

A manca d'estudis sobre el risc de pobresa i exclusió social a escala comarcal, en canvi, es disposa d'un recent estudi de l'Ajuntament de Figueres sobre el seu impacte a la ciutat.¹⁴ A part que permet tenir un coneixement en l'àmbit local, cal tenir present que Figueres representa un terç de la població de l'Alt Empordà

14. Fundació Pere Tarrés. *Radiografia de la pobresa de Figueres*. 2017. *Enquesta d'exclusió social i pobresa*. Ajuntament de Figueres, 2017.

i, també, un terç del PIB comarcal; per tant, la seva incidència comarcal és rellevant.

A partir de la taxa AROPE que combina tres factors: taxa de pobresa, privació material severa i baixa intensitat del treball, conclou amb uns resultats alarmants: l'any 2017 el 47,8% de la població de Figueres es troba en risc de pobresa o exclusió social. Aquest percentatge és 25,3 punts superior respecte a la població en risc identificada a Catalunya (22,5%).

Segons l'estudi indicat, basat en enquestes, a Figueres, el principal motor del risc social és la pobresa econòmica, és a dir, l'elevat percentatge de ciutadans amb ingressos econòmics baixos (42,5% vs. 19,2% a Catalunya). En segon lloc, la privació material severa afecta el 16,1% de la població de Figueres, que gairebé triplica respecte a la mitjana catalana (5,5%).

Les prestacions de les administracions públiques i de les entitats socials, juntament amb l'economia submergida, actuen d'amortidor d'una crisi que ha generat una important bretxa econòmica i social a la capital de l'Empordà.

ÍNDEX SINTÈTIC COMARCAL: L'ALT EMPORDÀ A LA CUA DE CATALUNYA

L'índex sintètic comarcal analitza la realitat territorial de Catalunya des del vessant de l'activitat econòmica i l'ocupació, posant en relleu les capacitats comarcals, reflectint la situació de cadascuna respecte de la resta, en l'àmbit de la producció, l'ocupació i l'atur, a través de l'anàlisi d'una selecció d'indicadors.

L'índex es calcula a partir dels indicadors demogràfics, econòmics, d'ocupació i nova contractació i d'atur registrat, més un indicador de pobresa definit com a beneficiaris de la renda mínima d'inserció i renda garantida de ciutadania per cada 1.000 habitants.

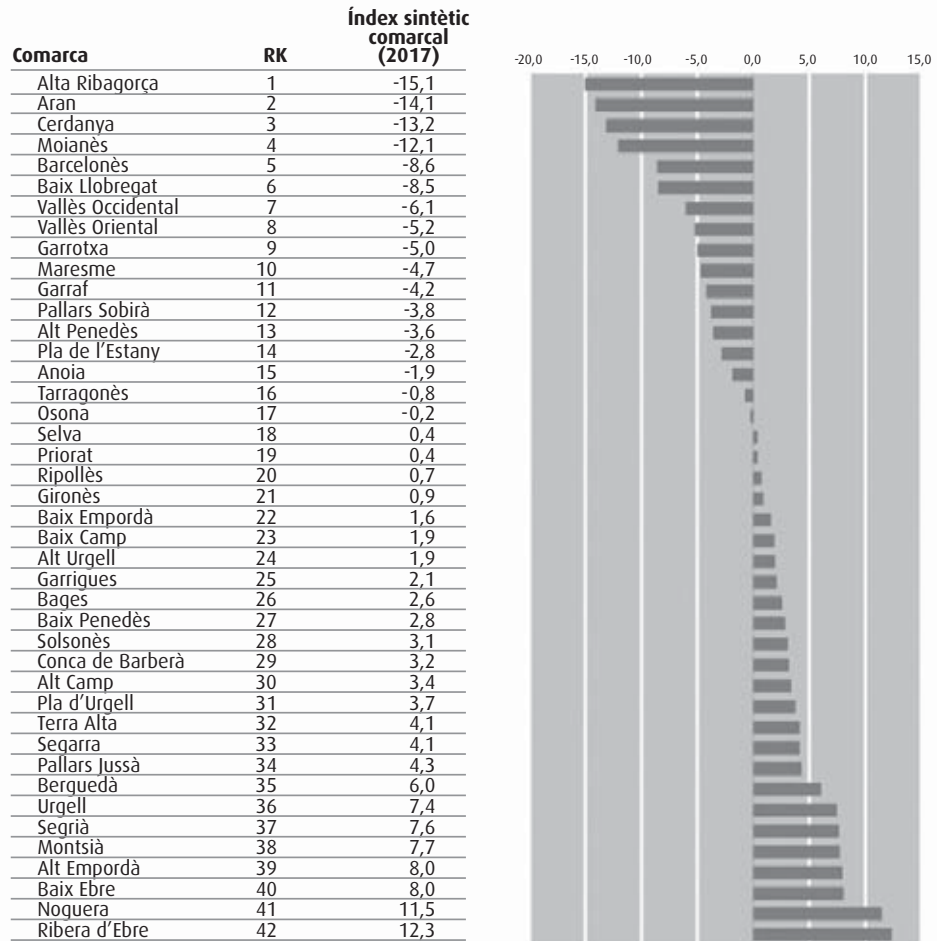
A l'índex sintètic comarcal (2017),¹⁵ seguint la tendència regressiva dels darrers anys, l'Alt Empordà ocupa el lloc 39, amb la mateixa puntuació que el Baix Ebre, i només superant les comarques de la Noguera i Ribera d'Ebre. El Baix Empordà se situa en el lloc 22, en una situació mitjana del rànquing, millorant la posició de l'anàlisi territorial del 2016 quan ocupava el 28è lloc.

15. Observatori del Treball i Model Productiu. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, Generalitat de Catalunya (2018).

Anàlisi territorial

Ordenació segons rànkung ascendent de l'índex sintètic comarcal

RK=rànkung

Font: Observatori del Treball i Model Productiu.

Dels diferents indicadors, cal destacar, en primer lloc, la positiva taxa de variació del VAB (2014 vs. 2013) del 4,5% que la situa com la cinquena millor comarca; en canvi, la renda familiar per càpita (2014) se situa en el lloc 40, només per davant del Baix Ebre i Montsià. Per altra banda, el Baix Empordà, amb una taxa de variació positiva però més petita (2,3%), també ocupa un dels darrers llocs, el número 38, en el rànkung de la renda familiar disponible bruta (RFDB) per càpita.

Quant al mercat de treball (desembre 2017), l'Alt i el Baix Empordà ocupen un dels darrers llocs en relació amb la taxa d'atur registrat, les posicions 40 i 36, respectivament; com a conseqüència del mal comportament de la taxa de variació de l'atur registrat a l'Alt Empordà que només baixa (-1%), el pitjor registre després del Berguedà, ocupant, per tant, la posició número 41. El Baix Empordà, amb una variació millor que la taxa mitjana catalana, del (-5,7%), també, ocupa un dels darrers del rànquing comarcal, el lloc 35. Una altra de les taxes que l'Empordà se situa en una mala posició és la de persones estrangeres aturades registrades, derivat de l'alta taxa d'immigració, que fa que l'Alt i el Baix Empordà ocupin els llocs 38 i 34, respectivament.

Una de les claus de l'economia de les desigualtats que pateix l'Empordà la trobem a la taxa d'atur registrat amb baixa formació (fins a primària); l'Alt Empordà ocupa el darrer lloc del rànquing comarcal, el número 42, amb una taxa del 35,2% i el Baix Empordà el lloc 38 amb una taxa del 30,3%, ambdues més que duplicant la mitjana catalana del 14,7%.

Per altra banda, el predomini d'una estructura econòmica empordanesa de poca qualificació i escàs valor afegit comporta una baixa afiliació en ocupacions d'alt contingut tecnològic, un 3,5% i un 2,7% a l'Alt i el Baix Empordà, molt per sota de la mitjana catalana situada en el 8% i ocupant els llocs 31 i 37 dins el tram final del rànquing, respectivament.

En definitiva, l'índex sintètic comarcal és una diagnosi alarmant de la realitat socioeconòmica empordanesa, sobretot, de l'Alt Empordà; malgrat els signes de millora de l'economia, les desigualtats socials continuen creixent. Combatre l'economia de les desigualtats és el gran repte que cal afrontar.

ÍNDEX DE COMPETITIVAT TERRITORIAL: FEBLESES I OPORTUNITATS PER A L'EMPORDÀ

L'índex ADEPG¹⁶ determina la posició que ocupen les 42 comarques catalanes en relació amb un rànquing global de competitivitat i també en cadascun dels factors que el componen. Dins els 6 grups, en funció dels trams d'índex, l'Alt Empordà està situat a la posició 19 i dintre al tercer grup; mentre que el Baix Empordà es troba al quart grup i a la posició 26. Per tant, les comarques empordaneses es troben millor posicionades en l'índex de competitivitat territorial que en l'índex sintètic comarcal.

16. Índex ADEPG - FEGP 17 de competitivitat territorial. Associació d'Empresaris de l'Alt Penedès, el Baix Penedès i el Garraf (ADEPG), 2017.

Comarca	Índex	Ranq/42	Comarca	Índex	Ranq/42
Barcelonès	75,3	1	Urgell	33,4	22
Vallès Occidental	54,5	2	Moianès	32,7	23
Gironès	51,0	3	Segarra	32,5	24
Baix Llobregat	47,6	4	Pla d'Urgell	32,0	25
Tarragonès	47,6	5	Baix Empordà	31,7	26
Segrià	45,2	6	Conca de Barberà	31,4	27
Vallès Oriental	43,0	7	Baix Ebre	30,7	28
Osona	42,1	8	Cerdanya	30,4	29
Garraf	42,1	9	Noguera	29,0	30
Maresme	41,5	10	Montsià	28,5	31
Baix Camp	40,1	11	Berguedà	27,9	32
Solsonès	40,0	12	Priorat	27,4	33
Alt Penedès	39,0	13	Ripollès	27,2	34
Bages	38,7	14	Pallars Jussà	26,8	35
Garrotxa	38,2	15	Alt Urgell	26,2	36
Alt Camp	37,6	16	Garrigues	25,3	37
Pla de l'Estany	36,9	17	Aran	24,6	38
Anoia	35,6	18	Ribera d'Ebre	24,2	39
Alt Empordà	35,6	19	Terra Alta	23,7	40
Baix Penedès	34,2	20	Alta Ribagorça	22,1	41
Selva	33,6	21	Pallars Sobirà	20,8	42

Font: Índex ADEPG - FEGP 17 de competitivitat territorial.

De totes maneres, cal remarcar que, en el període 2003-2016, l'Alt Empordà ha perdut 6 posicions en el rànquing comarcal, passant del lloc 13 al 19; el mateix li ha passat al Baix Empordà, en passar de la posició 20 a la 26.

Dins els 10 factors analitzats, l'any 2016, cal destacar que l'Alt Empordà se situa dins les 10 comarques de millor competitivitat en el factor "esperit emprenedor i dinamisme empresarial», ocupant la sisena posició, que ve determinat per les societats constituïdes per cada 10.000 habitants de 16-64 anys. En altres factors se situa per damunt de la meitat de les comarques catalanes, com "volum de mercat i d'activitat" (11); "accés als mercats de clients i proveïdors, accés a la informació" (15); "disponibilitat de pols de desenvolupament i infraestructures" (17) i "disponibilitat de sòl i espai per a l'activitat econòmica" (20). Per sota de la meitat, per tant, amb una competitivitat més feble, s'hi troben els factors "infraestructura de transport i comunicacions" (23); "sostenibilitat mediambiental" (27) i "innovació, desenvolupament tecnològic" (29). Mentrestant, es troba dins les 10 comarques menys competitives en els factors "qualificació dels recursos humans i recursos per a l'educació i la formació professional" (31) i "sostenibilitat social" (32).

Per altra banda, el Baix Empordà només es troba dins les deu primeres posicions en el factor “volum de mercat i d’activitat” (10). En el segon grup, per damunt de la meitat, s’hi situa en els factors “esperit emprenedor i dinamisme empresarial” (12); “sostenibilitat social” (19) i “accés als mercats de clients i proveïdors, accés a la informació” (20). En el tercer grup, per sota de la meitat, el factor “disponibilitat de pols de desenvolupament i infraestructures” (22). Finalment, amb els factors menys competitius hi trobem “disponibilitat de sòl i espai per a l’activitat econòmica” (31); “qualificació dels recursos humans i recursos per a l’educació i la formació professional” (36); “infraestructura de transport i comunicacions” (36) i “sostenibilitat mediambiental” (39).

Un rànquing que determina febleses i oportunitats, i ens indica el camí que cal treballar per millorar la competitivitat de les comarques empordaneses.

CONCLUSIONS

A tall de conclusió, els indicadors anteriors queden resumits en el mateix títol de l’article: “L’economia empordanesa millora, les desigualtats socials creixen”. L’epíleg de l’article dels *Annals* 2017, “Per un canvi de model productiu”, apuntant els eixos estratègics de futur són vàlids tant per Figueres com per l’Empordà; per tant, em remeto a ells com a element de reflexió i pel que cal fer per avançar cap a un nou horitzó econòmic i social. Ara i aquí, m’interessa posar èmfasi en el com fer-ho.

Per això, considero que, a l’Empordà, són urgents i prioritàries les actuacions següents:

1. La **concertació d’una estratègia territorial** amb els ajuntaments dels municipis amb una població superior als 5.000 habitants i consells comarcals, les organitzacions sindicals i empresarials i les entitats arrelades en el territori, que inclogui la diagnosi, planificació, coordinació i, si és el cas, gestionar les actuacions de desenvolupament social i econòmic, creació d’ocupació i millora de la competitivitat.
2. La declaració de la **Reserva de la Biosfera de l’Empordà**, en línia amb les conclusions de les I jornades *L’Empordà, el paisatge com a actiu econòmic*, amb l’objectiu de potenciar una correcta gestió de totes les àrees protegides, juntament amb el desenvolupament sostenible del territori, que significa compatibilitzar i diversificar l’activitat econòmica amb la conservació del patrimoni i el paisatge empordanès, potenciant al màxim els seus valors i la seva identitat.
3. L’enfortiment del **lideratge publicoprivat** per consensuar un projecte comú empordanès i buscar la implicació i complicitat de la Generalitat de Catalunya, en la consideració d’una atenció prioritària a l’Empordà, tant en plans com en inversions amb la finalitat de canviar l’actual realitat econòmica i social.

La millora de l'economia no pot amagar la feblesa de l'estructura econòmica i del model de desenvolupament comarcal que es tradueix en un fracàs social, com a conseqüència de l'augment de les desigualtats. L'Empordà pateix greus problemes socials i econòmics, però, també, té oportunitats per redreçar la situació i fer possibles canvis a l'actual model productiu. Com apuntava Marina Garcés en el pregó de la seva ciutat, "El futur del món és fosc ara mateix. Però la vida s'il·lumina cada dia si aprenem a imaginar. Imaginar no és fer anar la fantasia de qualsevol manera, sinó generar idees i sensacions que obrin el mapa del que és possible. Com podem reaprendre, avui, a imaginar junts la ciutat i, per tant, el món que volem?". A l'Empordà hem d'aprendre a imaginar per a reinventar-nos!

